

ZPRAVODAJ 2001/4

Nová stálá expozice -Stříbro českých synagog

V prosinci 2001 byla v modlitebně v 1. patře Španělské synagogy otevřena stálá expozice stříbra ze sbírek Židovského muzea v Praze. Sbíрку stříbra Židovského muzea v Praze tvoří více než šest tisíc předmětů, jež jsou výsledkem práce třinácti generací středoevropských zlatníků a stříbrníků. Její dnešní podoba je ovlivněna mnoha historickými událostmi, které zanechaly své stopy na množství a druhové skladbě sbírkových předmětů. V minulosti byly stříbrné předměty ceněny nejen pro své výtvarné hodnoty, ale především pro obsah drahého kovu, jenž mohl být v případě

potřeby použit pro jiné účely. Proto se ze staršího období zachoval jen zlomek původního množství. Remeslná činnost židovského obyvatelstva byla celá staletí omezována, a proto větší část židovských stříbrných předmětů pochází z dílen křesťanských výrobců, pracujících na zakázku pro židovské komunity i jednotlivce. První dochované výrobky židovských zlatníků a stříbrníků jsou až z doby kolem poloviny 18.století. Kromě výrobků z domácích dílen se ve sbírce stříbra nacházejí předměty zhotovené v Německu, Rakousku, Slezsku a dalších zemích. Nejvíce předmětů českého a moravského původu bylo vyrobeno v obou největších městech,

Praze (Jan Kogler, Filip Oberholzer, Jan Jiří Brullus mladší) a Brně, menší množství pochází

z dalších moravských dílen v Mikulově, Znojmě, Jihlavě a Olomouci. Mezi předměty získanými z ciziny vynikají práce zlatníků a stříbrníků z Augsburgu, některé byly vyrobeny v Norimberku a ve Vratislavia velké množství mladších prací bylo vyrobeno ve Vídni.

Druhová skladba předmětů v nové expozici pokrývá celý rozsah náboženského, společenského i osobního života členů židovských společenstev. Jsou zde soubory synagogálních a spolkových pokladniček, předmětů Pohřebního bratrstva (jídelních souprav, holb, hřebenů a čistítek k rituální

úpravě zesnulých), levitských souprav k omývání rukou, rituálních kořenek, pohárů na kiduš, chanukových svícňů, misek na milodary, sobotních svícňů a množství souborů dalších předmětů. Nejrozsáhlejší z nich jsou soubory ozdob Tóry – štítů na Tóru, ukazovátka, nástavce a koruny, jimž je také v expozicivěnován největší prostor.

Nejstarší sbírkové předměty představuje několik holb Pohřebního bratrstva a obřadních pohárů z doby kolem roku 1600. Nesmírný nárůst převážně synagogálního stříbra, štítů, nástavců a ukazovátek je patrný v první třetině 19. století, kdy se židovské obce snažily nahradit ztráty způsobené v období napoleonských válek. V souvislosti se změnou životního stylu na konci 19. století klesá množství nově pořízených stříbrných předmětů a nejmladší z nich jsou z období těsně před vypuknutím druhé světové války. Kurátorem nové stálé expozice je Mgr. Jaroslav Kuntoš.

Nové přírůstky do oddělení holocaustu

V posledním období získalo oddělení holocaustu Židovského muzea v Praze do svých sbírek několik významných přírůstků.

Koncem roku 2000 to byla pozůstalost známého houslového virtuosa, druhého koncertního mistra České filharmonie a skladatele Egona Leděče (1889 - 1944, Osvětim), který v terezínském ghettu vedl vlastní smyčcové kvarteto. Nesmírně cenný soubor dosud naprosto neznámých dokumentů daroval muzeu synovec Egona Leděče, pan PhDr. Jan Leděč z Prahy. Obsahem pozůstalosti jsou rukopisy hudebních partitur z let 1923 - 1941, rodinná korespondence z let 1908 - 1941, dopisnice z terezínského ghetta z r. 1944, osobní dokumenty, poznámky, různé tisky související s hudební činností Egona Leděče a fotografie. Dalším cenným

přírůstkem, který byl získán koncem téhož roku, je terezínský časopis Bonaco, vydávaný ilegálně v letech 1943/44 dívkami domova XI v L 414. Je jediným z malé skupiny zachovaných českých dětských či mládežnických časopisů, který si v ghettu vydávaly dívky. Časopis sám má zajímavou historii. Zachránila jej opatrovnice dívek uvedeného domova paní Gertruda Sekaninová-Čákrťová. Po její smrti jej v 2. polovině 80. let minulého století předali její dědici ve spolupráci s českým disentem panu Stephenem Deanovi do USA.

Domnívali se totiž, že vrácený dokument bude lépe chráněn za hranicemi komunistického režimu. Nyní pan Dean vrátil Bonaco zpět do České republiky, konkrétně k uložení ve sbírkách Židovského muzea v Praze. Zachovaných 5

svazků časopisu, celkem 64 fol. původních strojopisných textů s kresbami, představuje vzácný archivní dokument, který je významnou součástí terezínské literární i výtvarné tvorby. V letošním roce byl časopis Bonaco zrestaurován a zajištěna výroba jeho kopií.

Třetím významným přírůstkem, který byl získán v letošním roce, je originál ilegálního časopisu "Klepy z židovského koupaliště", vydávaný v letech 1940/41 židovskou mládeží z Českých Budějovic. Mladí lidé se scházeli na "židovském koupališti", jednom z mála míst, kam jako Židé mohli chodit. Jedná se o kompletní řadu 22 převážně vázaných čísel s původními rukopisnými a strojopisnými texty, s kresbami, fotografiemi a se seznamem a charakteristikou těch, kteří se na tomto místě scházeli, spolu s podpisy čtenářů. Humorné texty časopisu postupem času stále více prostupuje tematika perzekuce židovské populace, otázky pracovního zařazení mládeže, emigrace, sionismu apod. Tento nesmírně cenný a ojedinělý dokument darovali muzeu sourozenci Hana Kende z Anglie a Jiří Kende z Německa, kteří jej zdělili po svých rodičích, členů skupiny mládeže z plovárny. Vydavatelem časopisu byl jejich strýc Rudolf Stadler (1924 - 1944, Osvětim).

Kromě celé řady menších osobních pozůstalostí bývalých vězňů terezínského ghetta a nacistických táborů, korespondence, fotografií a vzpomínek byly loni získány ještě další dva obsažnější pozoruhodné soubory dokumentů. Je to předválečná pozůstalost středoškolského profesora a významného vědeckého pracovníka, sociologa a známého pedagogického pracovníka v dětském domově terezínského ghetta, PhDr. Bruno Zwickera (1907-1944, Osvětim). Zahrnuje jeho korespondenci, životopis a bibliografii vypracovanou po válce jeho bývalými kolegy, celkem 126 fol. původních textů. Muzeu ji daroval MUDr. Jan Buryška z Ostravy.

Významným přírůstkem do sbírek muzea jsou konečně i deníky z pražských židovských útulků z roku 1943. Obsahují záznamy dětí, které tyto denní útulky navštěvovaly, o činnosti a denním programu. Jedná se o 58 fol. originálů rukopisů, členěných do tří svazků. Vzhledem k nedostatku zachovaných dokumentů k problematice židovských škol, školek, útulků a dalších podobných zařízení v období 2. světové války představují nově objevené deníky významný historický pramen. Deníky darovala muzeu paní Marta Olešová z Prahy, která v útulku pracovala jako opatrovnice.

Reformátování ohrožených významných periodik ve sbírkách knihovny Židovského muzea v Praze

Knižní sbírky různých kulturních institucí obsahují rukopisy, staré tisky a další vzácné informační prameny, ale kromě nich též poněkud opomíjené tiskoviny z 19. století a první poloviny 20. století. Přitom se jedná o materiály nezměrné kulturní, historické, společenské a informační hodnoty, často dochované jen v jediném, navíc neúplném exempláři. Zejména periodika, především noviny, se staly významným zdrojem poznatků, a jsou proto nejčastěji využívána badateli i běžnými uživateli. Kopie z jejich obsahu také nejvíce požadují zahraniční čtenáři. Právě tyto frekventované dokumenty však nejvíce trpí. Ohrožuje je rozpad kyselého papíru, ale také samotná manipulace, byť by byla sebešetrnější.

Také v knihovně Židovského muzea v Praze přestavují noviny velice cenný historický materiál, ale péče o ně znamená nelehký úkol. Muzeum úspěšně vyřešilo otázku pravidelné péče o deponovaný knihovní fond a vytvořilo též optimální prostředí pro jeho uchovávání. Tím však ještě není zaručeno, že nejdůležitější periodické tituly v jeho sbírkách přežijí. Pro knihovnu je navíc zásadně důležité, aby zpřístupnila informační bohatství obsažené v dokumentech, jakými jsou např. Česko-židovský kalendář, Selbstwehr, Židovské listy či Jüdischer Almanach.

Z uvedených důvodů Židovské muzeum v Praze ve spolupráci s Národní knihovnou České republiky přikročilo k převodu těchto významných titulů na mikrofilm: vznikne tak faksimile, jež při odpovídajícím uložení zaručí dlouhodobou, několikasetletou existenci periodika. Mikrofilm je ideálním archivním médiem, ale z hlediska čtenářské obce si získává větší oblibu flexibilnější, uživatelsky výhodnější a všestrannější elektronický záznam. Pro mikrofilmované tituly proto byla zvolena tzv. hybridní metoda reformátování.

Dokumenty zachycené na mikrofilmu - mikromédia, byly digitalizovány skenerem Sun Rise na pracovišti ochranného reformátování Národní knihovny České republiky, jediném ve střední a východní Evropě, které hybridní technologii používá. Výsledná obrazová data jsou jednak záložně archivována na diskovém poli v Národní knihovně ČR (při zaručených vlastnických právech Židovského muzea v Praze), jednak jsou k dispozici pro uživatele knihovny muzea v podobě CD-ROM. Mezi přednosti digitalizovaných periodik patří z knihovnického i čtenářského hlediska snadná manipulace a možnost jednoduchého vytištění vybraných částí předlohy. Záznamy o mikrofilmech a digitálních kopiích těchto periodik budou vystaveny v databázi EROMM (European Register of Microfilm Masters). Snaha knihovny muzea o zachování významných judaik z posledních 150 let tak přinese užitek nejen v rámci České republiky, ale zájemcům na celém světě.

Nová restaurátorská dílna papíru a pergamenu

Jak jsme již uvedli ve Zpravodaji 1/2001, představíme Vám postupně nová pracoviště muzea, která vznikla v nové administrativní budově, užívané muzeem od února 2001. Dílna zaměřená na konzervaci a restaurování papíru a pergamenu byla při tom v Židovském muzeu v Praze zřízena úplně poprvé.

Pracoviště tvoří vedle vlastní dílny i laboratoř. Protože sbírky Židovského muzea v Praze zahrnují poměrně široké spektrum

typů papírových a pergamenových objektů (nacházejí se zde bohaté soubory kreseb, grafiky, knih, pergamenových svitků a archiválií), je nutné, aby dílna byla vybavena univerzálně. Provádějí se zde knihařské práce při restaurování knižních vazeb, čištění objektů suchými i mokrymi procesy, odkyselování papíru, doplňování papíru a pergamenu, celkové restaurování objektů a jejich adjustace, která je nedílnou součástí preventivní konzervace. Kromě vlastního restaurování se též pořizuje digitální fotodokumentace restaurovaných objektů: při ní se využívá stereomikroskop, důležitá pomůcka pro stanovení stupně poškození předmětu a určení vhodných restaurátorských postupů.

Klimatizovaná laboratoř je určena zejména pro restaurování nejvíce poškozených pergamenových objektů, citlivých na změny klimatických podmínek. Její součástí je digestoř pro práci s chemikáliemi a vakuový stůl.

Restaurátorská dílna papíru a pergamenu svým zařízením odpovídá současnému evropskému standardu.

Výstava “Zmizelí sousedé”

Projekt Zmizelí sousedé (viz též Zpravodaj 4/2000) přinesl bohaté výsledky, které nyní veřejnosti zpřístupňuje nová výstava se stejným názvem. Projekt “Zmizelí sousedé” vznikl v roce 1999 v rámci konference Fenomén holocaust pod záštitou

Kanceláře prezidenta republiky. Jeho cílem je přiblížit dnešní mladé generaci (především studentům od 12 do 18 let) osudy lidí, kteří zmizeli v době druhé světové války z jejich bezprostředního sousedství. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea nabídlo konkrétní inspiraci (základní text projektu s dotazníkem, vzdělávací pořady, setkání s pamětníky, témata, na které se zájemci mohou zaměřit). Studenti pak samostatně shromáždili informace získané z archivů svých škol, okresních archivů, z osobních setkání s pamětníky a svědky, vyprávění a dokumentů (fotografií, dopisů apod.) a zpracovali literárně-dokumentační výpověď. Vzdělávací a kulturní centrum pak na podzim roku 2000 vydalo na téma prvních sedmi příběhů sborník, uveřejněný na webové stránce www.zmizeli-sousedede.cz. Tato tematika byla také filmově zpracována v produkci ČT (studio FATE, režisér Josef Dlouhý) a byla ČT odvysílána dne 1. srpna 2001.

Nová výstava na téma příběhů I. Sborníku "Zmizelí sousedé" byla od 16. listopadu 2001 prezentována v Muzeu Ghetta – Památník Terezín. Dokumenty a osobní svědectví téměř třiceti autorů, jejichž práce se liší přístupem, způsobem zpracování i lokalitou, jsou graficky zpracovány do sedmi panelů a jako ukázka (sebe)vzdělávací metody byly v Terezíně představeny na mezinárodním semináři pro učitele *Holocaust ve vzdělávání*.

Od 1. prosince 2001 je tato výstava dlouhodobě instalována ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského Muzea v Praze, Maiselova 15, Praha 1. Její realizaci umožnila též finanční podpora Městské části Praha 1 a Magistrátu hlavního města Prahy.

Francouzský a italský překlad knihy Motýla jsem tu neviděl

Právě jsme vydali ve francouzštině a italštině úspěšnou publikaci, která přináší výběr ze zachovaných dětských kreseb z Terezína a terezínských básní, uložených ve sbírkách Židovského muzea v Praze.

V terezínském ghettu organizovala pro děti hodiny kreslení vynikající výtvarnice Friedl Dicker-Brandeisová. Kreslení se stalo pro uvězněné děti únikem z kruté reality, bylo pro ně radostí i léčbou. Básně terezínských dětí, které v knize kresby doprovázejí, mají vysokou vypovídající hodnotu. Předmluva: Jiří Weil, doslov: Anita Franková. Vychází poprvé francouzsky a italsky (96 stran, 68 barevných obrázků).

Významné návštěvy

říjen

- Dne 31.října 2001 navštívili Židovské muzeum v Praze představitelé **American Joint Distribution Committee** působící v zemích bývalého Sovětského svazu. Po prohlídce muzea je seznámil PhDr. Miloš Pojar se vzdělávacími a kulturními aktivitami Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze a ředitel muzea PhDr. Leo Pavlát se situací židovské komunity po roce 1989.

-Skupina jedenácti konzervátorů a restaurátorů z odborných muzejních institucí v Mnichově.

-Skupina zahraničních architektů a odborných pracovníků, zabývajících se rozvojem a přestavbou měst, kteří byli hosty Magistrátu hl. města Prahy.